

A bibliodráma módszere a katekumenek liturgikus katekézisében

JÁKYNÉ CSONTA RÉKA

Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola, Pécs (HU)
csonta.reka@pphf.hu

Bevezetés

A katekumenátusban szolgáló katekéták gyakori kérdése, hogy miként vezessék a rájuk bízottakat minél hatékonyabban a hitfejlődés útján. Milyen eszközök, módszerek alkalmazása kapcsolja be jobban a fiatalot és a felnőttet hitfejlődésének folyamatába? Hogyan lesz ennek a folyamatnak tevékeny alakítója? Nem veszíti-e el a kedvét a felnőtt megtérő, ha a katekumenátus folyamatában nem tud személyesen kapcsolódni az evangéliumhoz? Hogyan tudja ebben őt segíteni a katekéta? Mi az, ami az emberi törekvés hatásköre, és hol adjuk át az irányítást Istennek?

A katekézis irányelveit előíró dokumentumok számot vetnek a módszerek fontosságával, viszont nem egyik vagy másik módszer mellett érvelnek, hanem azokra a teológiai szempontokra figyelmeztetnek, amelyeket a katekétának meg kell fontolnia, mielőtt bármelyik mellett dönt.

Ez a tanulmány a fenti kérdésekből kiindulva arra keresi a választ, hogy az utóbbi negyedszázad (részben) újnak számító, vagy

inkább újból felfedezett önismereti módszere, a bibliodráma, hogyan alkalmazható a katekumenek liturgikus katekézisében.

A katekézis céljai és a liturgikus katekézis

A katekézis egyik legtalálóbbs meghatározása Keszeli Sándortól származik, aki a vonatkozó egyházi dokumentumok¹ alapján ezt mondja:

Katekézis minden olyan szolgálat, amelyet az egyház végez Isten szavával (a kinyilatkoztatással) kapcsolatban, és amely a hívő egyén és közösség hitének elmélyítését és érését kívánja elősegíteni a Jézus Krisztussal való mind teljesebb közösségbe, bensőséges, személyes kapcsolatba jutás érdekében, amely kapcsolat kifejeződik a krisztusi életforma tudatos gyakorlásában is.²

A meghatározás visszatükrözi a katekézisnek az egyházi élet teljességét felölelő tágasságát. A 2020-ban megjelent új direktórium³ az egyházi dokumentumok költői-teológiai nyelvén bontja ki a fogalmat:

A katekézis egyházi természetű cselekedet, amely az Úr miszsiós parancsából fakad (vö. Mt 28,19-20), és az a célja, amint azt a neve is jelzi, hogy az Úr húsvétjáról szóló örömhírt folyamatosan megszólaltassa minden ember szívében, hogy élete átalakuljon. A katekézis Isten ígéjének szolgálatában

1 A Klérus Kongregációja, *A katekézis általános direktórium*a, Szent István Társulat, Budapest, 1998 (a továbbiakban KÁD), és a Magyar Katolikus Püspöki Kar Országos Hitoktatási Bizottsága: *Magyar kateketikai Direktórium*, Szent István Társulat, Budapest, 2000 (a továbbiakban MKD).

2 KESZELI Sándor, *Alapvető kateketika. Bevezetés a katekézis elméleti alapjaiba katekétáknak*, [Szeged], 2006, 12 (http://www.gff-szeged.hu/konyvtar/filestore/downloads/konyvtar/keszeli/alapveto_kateketika.pdf, letöltve: 2024.07.19.)

3 Új Evangelizáció Pápai Tanácsa: *A Katekézis Direktórium*a (Szent István Társulat, Budapest, 2022). A továbbiakban KD.

álló dinamikus és összetett valóság, mely kísér, nevel, formál a hitben és a hitre, bevezet a misztérium ünneplésébe, megvilágítja és értelmezi az életet és az emberi történelmet. E jellemzők harmonikus integrálásával a katekézis feltárja lényegének gazdagságát, és felkínálja sajátos hozzájárulását az egyház pasztorális küldetéséhez.⁴

Az idézetben tetten érhető a direktóriumnak az a jellemzője – ha tetszik, újdonsága –, hogy a katekézis kerymatikus jellegét hangsúlyozza: a katekézisnek abban jelöli ki a legfontosabb funkcióját, hogy az evangéliumot tegye élővé az emberek szívében. A *megszólaltassa* ige nem pusztán találó költői lelemény, hanem a katekézis szó görög forrásának a megfelelője: a *katékhéo* többek között azt is jelenti, hogy *viSSzhangoz, hangoztat, megszólaltat, ismételtet, tanít*.⁵ A lélekben viSSzhangozó örömhír átalakítja az ember életét – mondja a dokumentum. Az átalakításhoz viszont az egyén akarata, a kegyelemmel való együttműködése szükséges. A katekézis résztvevője tehát nem tárgya vagy pusztá elszenvédője önnön hitbeli érésének, hanem annak alanya. Ezt a gondolatot a módszerek megválasztásának szempontjai között hozza a MKD is, azt javasolva, hogy „Az alkalmazott módszer indítsa aktivitásra a katekézis résztvevőjét, hogy saját vallási fejlődésének cselekvő részese legyen”.⁶

A mai katekézisgyakorlatból kiindulva a liturgikus katekézist úgy határozhatnánk meg, mint azt az egyházi tevékenységet, amely a liturgia ismeretére, a szentségek vételére nevel, helyét illetőleg pedig a katekézis egyik fajtájaként a biblikus, az erkölcsi, a családi stb. katekézis mellett. A Magyar Kateketikai Direktórium a KÁD-ra hivatkozva a liturgikus katekézist a katekézis egyik fő feladataként határozza meg.⁷ Ugyanakkor szükségesnek látszik a gyakorlat mögötti teológiai háttér vizsgálata is.

A katekézis és a liturgia kitüntetett kapcsolatát a korábbi dokumentumok is prioritásként kezelték. A II. vatikáni zsinat jól ismert

4 KD 55.

5 KD 55.

6 MKD 10.1.

7 MKD 1.2.

tanítása, mely szerint a liturgia az egyházi élet csúcsa és forrása, alapvetően határozta meg a katekézissel való összefonódásának értelmezését. A KÁD szerint:

Az ige szolgálatának [a katekézisnek] liturgikus feladata is van, hiszen amikor egy szent cselekményben történik, integrális részét képezi annak. Kiemelkedő módon a homíliában fejeződik ki. Egyéb formái az igeliturgia közben adott magyarázatok és buzdítások. Hivatkoznunk kell a különböző szentségek közvetlen előkészületeire, a szentségek ünneplésére, s mindenekelőtt a hívők eucharishtiában való részvételére mint a hitre nevelés forrás jellegű formájára.⁸

Nem kevesebbet állít tehát, mint hogy a homília a liturgikus katekézis kitüntetett helye, illetve a liturgia maga nem csak forrása, hanem a formája is a katekézisnek. Az esetleg felmerülő félteértések elkerülése végett, netán helytelen gyakorlatra utalva az MKD egyértelművé teszi, hogy „a liturgia megünneplésének mindig nevelő értéke van, azonban a liturgiát mégsem lehet a katekézisnek alárendelni”.⁹

Az új direktóriumban is tükröződnek ezek az elvek. A katekézis a közösségi ünnepléssel való első találkozással kezdődik, és a közösség liturgikus életében való részvétellel teljesedik ki.¹⁰ Az MKD így figyelmeztet: „A liturgia és a katekézis lényegi kapcsolata azonban mégsem jelenti azt, hogy a liturgia lenne az egyetlen és kizárólagos hely, ahol a katekézis történhet.”¹¹

A katekézis feladatainak részletezése egyértelművé teszi, hogy

...az is feladata, hogy segítse a liturgikus szertartások megértését és megtapasztalását. E feladatán keresztül a katekézis segít megérteni a liturgia fontosságát az egyház életében, beavat a szentségek és a szentségi élet ismeretébe, különösen

8 KÁD 51.

9 MKD 1.3.3.

10 KD 96.

11 MKD 8.1.

az eucharisztia szentségébe, mely az egyház életének és küldetésének forrása és csúcsa [...].¹² Az egyházi szertartások által megkövetelt magatartásformákra is nevel, ilyenek: a szertartások ünnepi jellegéhez illő öröm, a közösségi érzék, a figyelmes hallgatás Isten igéjére, az elmélyedt ima, a dicsőítés és a hálaadás, a fogékonyság a szimbólumok és jelek iránt. A liturgikus ünnepeken való tudatos és tevékeny részvételen keresztül a katekézis segít megérteni, mi a jelentése a liturgikus évnek, a hit igazi tanítómesterének, és a vasárnapnak, az Úr és a keresztény közösség napjának.¹³

A katekumenátus intézménye

Az első századokban a katekézis egyetlen formája a katekumenátus volt, az a folyamat, amely során a felnőttek beavatást nyertek a keresztény életbe. A képzés egyik legfontosabb ismérve a fokozatosság volt: a résztvevők lassan, az ismeretekben gazdagodva és a keresztény életformát gyakorolva váltak húsvét éjszakáján az egyház teljes jogú tagjaivá.¹⁴ Ezen a hosszú úton, a keresztény életforma gyakorlásában a közösség segítette őket, amelynek tagjai konkrétan „felnevelték őket a keresztény életre”.¹⁵ Mivel a katekumenek az első századokban egyszersmind a vértanúságra is készültek, a közösség jelenléte, megerősítése különösen fontos volt, hogy az üldözésekben is ki tudjanak tartani.¹⁶

A katekumenátus a századok folyamán kikopott a gyakorlatból, míg a II. vatikáni zsinat újra fel nem ismerte fontosságát. A Klérus Kongregáció 1972-ben kiadta az *Ordo Initiationis Christianae Adultorum* című dokumentumot, és ezzel visszaállította ezt az intézményt, ugyanakkor el is rendelte, hogy a felnőttek beavatása a keresztény

12 KD 81.

13 KD 82.

14 KESZELI, *Alapvető kateketika*, 86-88.

15 FOGASSY Judit, *A katekumenátus kézikönyve*, Szent István Társulat, Budapest, 2005, 19.

16 Uo.

életbe ennek alapján történjen. A szöveg magyar adaptációját 1999-ben a Magyar Katolikus Püspöki Kar elkészítette, és azonnal hatályba is lépett.¹⁷

A folyamatnak négy szakasza van: prekatekumenátus, katekumenátus, megvilágosodás és műsztagógia.¹⁸ Mindegyiknek megvan a jól felépített tartalma annak érdekében, hogy a résztvevőt minél jobban segíthesse a beavatás folyamatában. Fogassy Judit, aki a katekumenátus magyarországi intézményéért rendkívül sokat tett, hangsúlyozza, hogy ez a beavatási folyamat valami mást céloz meg, mint hitismeretek nyújtása, vagy akár az evangelizáció modern módja:

...a katekumenátus feladata nem a hittételek egyszerű bemutatása, és csupán az értelemre irányuló intellektuális magyarázat. Nem is arról van szó, hogy új, más, modern módon evangelizáljunk. A katekumenátus lényege alapvetően nem a módszere, hanem egy megváltozott szemlélet átadása, amely által új jelentőséget nyer a katekumen élete és annak minden tényezője.¹⁹

A szemléletformáláshoz arra van szükség, hogy a katekumen dolgozni tudjon a hitén. Ehhez a belső munkához kínál lehetőséget, eszközt a bibliodráma.

Módszerek a katekézisben

Mindhárom idézett direktórium komoly figyelmet szentel a katekézis módszereinek. Ezek az elvi kérdésekben metszik, máshol kiegészítik egymást. A KÁD és utódai is kijelentik, hogy a katekézisnek nincs kitüntetett módszere, „hanem Isten pedagógiájának fényénél

17 Magyar Katolikus Püspöki Kar, *Felnőttek beavatása a keresztény életbe. Felnőttek katekumenátusa (FK). Magyar viszonyokra alkalmazott változat*, Budapest, 1999, 21.

18 KESZELI, *Alapvető kateketika*, 86–88.

19 FOGASSY, *A katekumenátus kézikönyve*, 33.

vizsgálja az idők jeleit, és a lélek szabadságánál” kiválasztja a céljainak legmegfelelőbbeket.²⁰ Az MKD a kettős hűség kritériumára emlékeztet: a módszereket az Isten szavához és a résztvevők szükségleteihez való hűség jellemezze.²¹ Továbbá a válogatás kritériumai között megfontolandónak tartja azt, hogy az a személyiség lelki, értelmi és akarati dimenziójára egyaránt irányuljon, ugyanakkor építsen a résztvevő élettapasztalataira, és indítson az erények felé.²²

A katekézis módszereiről való gondolkodás nem egységes, szólnunk kell arról a feszültségről, amit a módszer fogalma a kateketikai gyakorlatban időnként/helyenként kivált. Valami olyasmit idéz fel, mintha az valami idegen, mesterséges, iskolás dolog lenne, szemben a Lélek által átfűtött tanúságtevő magatartás általi neveléssel, pedig a direktóriumok egyértelműen kimondják, hogy „a módszerek szakszerűségét az emberrel foglalkozó tudományok – pedagógia, lélektan, andragógia – eredményeinek megfelelő ismerete biztosítja”.²³

Dráma és liturgia

A liturgiának a drámával való kapcsolata a katolikus egyházban egyértelmű: minden szentmise Isten és ember kapcsolatának legdrámább eseményét jeleníti meg az oltáron, az érettünk kereszthalált vállaló Jézus Krisztus áldozatát, amelynek mi, a hívők is részesei vagyunk. Segítséget is nyújt e hittitok átélésében azáltal, hogy a hívő testi valóságát is bekapcsolja az ünneplésbe a mozdulatok, a színek, a fények, a zene és a csend, a reszponzórikus imaformák feszes dramaturgiába szervezése révén.

A keresztyén ember, hogy a transzcendens világot minél jobban megérthesse, igen korán a dráma elemeit, a párbeszédet, a mozgást hívta segítségül.

²⁰ KÁD 148.

²¹ MKD 10.

²² MKD 10.1.

²³ MKD 10.1.

A középkori liturgikus dráma [...] a rítusból származik: a húsvéti szertartás egy adott dallamának kibővítéséből jött létre, abból fejlődött ki/tovább. A húsvéti szertartás trópusának a bővítése az első feljegyzett, s e feljegyzésben ránk maradt, rögzített megjelenése a drámai elemnek a keresztény liturgiában.²⁴

A középkor folyamán, a templomok liturgikus terében előadott drámákkal párhuzamosan megjelentek azok a játékok, amelyek az adott hittitkot feldolgozó jelenetet már a városok utcáin adták elő.²⁵ Később ezek alakultak át a ma misztériumdrámák néven ismert játékokká, amelyek főleg Krisztus szenvedésének eseményeit (a passiót) vitték a nézők elé.²⁶

A 20. század hatvanas éveitől (a katolikus egyházban ez a második vatikáni zsinat korszaka) német protestáns közösségek a bibliai történetekkel való élő találkozás lehetőségeit keresve – amelyek mást adhatnak, mint a kognitív síkon működő értelmezés – elkezdtek használni a dráma eszközeit a történetek megközelítésében.²⁷ Eszközeik a nevelési dráma és a pszichodráma gyakorlatából származtak, amelyek a középkori hagyományokkal találkozási meg születek a ma bibliodrámaként ismert módszert.²⁸

24 BODÓ Márta, *Egyház és színház. A liturgikus dráma és misztériumjáték drámaelméleti alapjai*, Verbum, Kolozsvár, 2012, 39. A X. századból fennmaradt feljegyzés szerint Winchester püspöke részletes instrukciót adott ki az angliai bencés kolostoroknak a húsvét hajnali imaóra végzésére vonatkozóan, amit akár egy rövid dramatikus jelenet forgatókönyvének rendezői példányaként is értelmezhetünk. A jelenetben négy szerzetes az asszonyok és az angyal szerepét megformálva az üres sír körül lezajlott párbeszédet adja elő. Klaus-Werner STANGIER, *Itt és most. Bibliodráma a liturgia és pszichodráma vonzásában*, Egyházforum – Magyar Bibliodráma Egyesület, Budapest, 2003, 5.

25 STANGIER, *Itt és most*, 7.

26 SARKADY Kamilla, NYÁRY Péter: „Színről színre” – a bibliodrámról, in SIMON P. Györgyi (szerk.), *Ligetünk – Pszichodráma a gyakorlatban VI.*, Anima, Budapest, 2001, 46–64, vö. <https://www.pszichodrama.hu/bibliodrama-2/> (letöltés ideje: 2024. 09. 12.).

27 Uo.

28 Uo.

A bibliodráma

Ahhoz, hogy el tudjuk helyezni a katekézis bármely formájának folyamatában, látnunk kell, hogy mi a bibliodráma, milyen eszközökkel dolgozik, hogy konkrétan mi történik egy alkalmon. A meghatározások szerint a bibliodráma csoportos önismereti módszer, „a Biblia történeteinek dramatikus megjelenítése csoportos keretben”.²⁹ A játék során a társaikkal való interakciók révén a résztvevők átélhetik a megjelenített szöveg üzenetét, amely személyesen őket, az adott élethelyzetükben szólítja meg. Vagyis egyszerre találkoznak a szöveggel mint Isten szavával, és szembesülnek saját belső folyamataikkal. Mivel a bibliodráma gyökerei a pszichodramába nyúlnak vissza, számos hasonlóság van közöttük, de lényegi különbségek is. : A továbbiakban nézzünk meg ezek közül néhányat.³⁰

Az egyik legfontosabb különbség a célok között van: a pszichodráma elsődleges célja az önismeret fejlesztése, a bibliodramáé a szöveg teológiai üzenetének mélyebb megértetése, amelynek önismereti hozadéka is van. Továbbá míg a pszichodramában a csoport a protagonista (az adott játék főszereplőjének) élettörténetének egy jelenetét játssza el, a bibliodráma a szentírási szöveggel dolgozik, azt teszi jelenvalóvá. Mindkettőben fontos, hogy a játék végén a résztvevők visszajelezzenek a szerepben megélt belső történésekről, de a bibliodramában ez kevésbé hangsúlyos, ezt vissza is lehet utasítani, „a tudatosítás mértéke és szintje a játékosra van bízva”.³¹

29 Mivel a játékban ez a két dimenzió egyszerre jelenik meg, a vezetőn múlik, hogy a csoportjában melyikre helyez nagyobb hangsúlyt. Nyilvánvalóan hívó emberek azzal a céllal keresik az ilyen alkalmakat, hogy általuk istenkapcsolatuk mélyüljön, mások számára az önismereti gazdagodás a fontosabb, ilyen értelemben „a Biblia úgymond a legtökéletesebb ürügy arra, hogy igazán tartalmasan meg lehessen nyílni és nyilvánulni.” Kocsis Tünde, Fénynek lenni, sónak lenni. Ízelítő a bibliodráma világából, *Művelődés* 69.10 (2016) 12–14; <https://muvelodes.net/szinpad/fenynek-lenni-sonak-lenni>.

30 SARKADY Kamilla, A bibliodráma módszertana, in uő, NYÁRY Péter (szerk.), *Bibliodráma*, Harmat, Budapest, 2008, 23–25.

31 SARKADY, A bibliodráma, 24. További különbségek elemzése a következő oldalakon.

A bibliodráma folyamatának a pszichodráamáéhoz hasonlóan hármasszerkezete van: bemelegítéssel kezdődik, utána következik a fő rész, a tulajdonképpeni játék, amelyet az integráció követ. A bemelegítésre azért van szükség, hogy a résztvevők megérkezhesenek a bibliodráma terébe, illetve ráhangolódjanak a vezető(k) által előkészített történetre. Ezek különféle mozgásos, dramatikus játékok lehetnek, de ugyanígy megfelelő, ha a résztvevők elmondják, hogy hogyan vannak jelen, bejelentkeznek a csoportba.

Ezután történik a szerepek kiválasztása annak alapján, hogy kit melyik szerep ragadott meg leginkább. (Ez nem mindig zökkenőmentes, előfordulnak konfliktusok is.) Fontos, hogy nem pusztán személyeket jeleníthetnek meg, hanem az események díszletének egy-egy darabját, tárgyat, állatot, természeti jelenséget, az Úr hangját stb. Ezekből a szerepekből játszani ugyanolyan mély élményt hordozhat a szereplőnek (és a társaknak is), mint bármelyik másik.

A tulajdonképpeni játék akkor kezdődik, amikor a résztvevők a választott karakter szemszögéből újra meghallgatták a szentírási részt, jelmezt öltöttek magukra (jelzésértékkel pusztán, egy-egy kendőt, textíliát), illetve berendezték a teret.

A csoportjátékot az integráció zárja, egy közös megosztó kör, ahol a résztvevők visszajelezhetnek a játékban megélt tapasztalatokról.

Roppant fontos hangsúlyozni, hogy a bibliodráma csoportfolyamatot vezetni, kísérni csak megfelelő végzettség, többéves felkészülés birtokában lehet. Ugyanakkor vannak a módszernek olyan elemei, amelyek egy-egy rövidebb továbbképzés és a szakirodalom tanulmányozása révén a nevelésben, felnőttképzésben – így a katekézisben is – biztonsággal alkalmazhatók.³² Ez a tanulmány így tekint a bibliodráma.

Else Natalie Warns gyakorlati segítséget is ad az általa szerkesztett könyvben azoknak, akik csak egyes elemeket alkalmaznának a munkájukban. Emellett felhívja a figyelmet arra a különbségre,

³² Magyarországon *Bibliai szerepjáték-vezetés* címmel pedagógus-továbbképzés formájában sajátíthatók el az alapismeretek. A képzés oktatói: Nyáry Péter, bibliodráma kiképző szupervízor, pszichodráma vezető, mentálhigiénés szakember, valamint dr. Marlok Zsuzsa, bibliodráma és pszichodráma kiképző szupervízor, családterapeuta, mentálhigiénés szakember.

amely a bibliodráma elemeinek egy nevelési folyamatba ágyazott alkalmazása és a bibliodráma önálló folyamata között van.

A 'bibliodráma elemein' olyan módszertani fogásokat értünk, amelyeket egy-egy csoporttal való foglalkozásban alkalmazhatunk azzal a céllal, hogy játékos és alkotó módon létesítsünk személyes kapcsolatot egy szöveggel. A bibliodráma elemeit olyan folyamatokban is bevethetjük, amelyek egészükben nem tekinthetők bibliodramatikusnak – például bibliatanulmányi héten vagy hittanórán. 'Bibliodráma-alkalomnak' nevezzük azt, ha egy sor bibliodramatikus elem rendszerben egymásra épülve követi egymást. A 'bibliodramatikus folyamat' viszont [...] következetesen szem előtt tartja mind a csoportot, mind a szöveget, mind pedig a folyamatjellegét. A 'bibliodramatikus elemekkel' vagy 'bibliodráma-alkalommal' szemben az ilyen folyamat önálló, nem rendelődik alá más összefüggéseknek.³³

A továbbiakban nézzük meg, hogy a katekumenátus folyamatában hogyan tudja szolgálni a liturgikus katekézis céljait, ha egy-egy foglalkozást bibliodramatikus elemek beépítésével tervezünk meg. A felnőttek keresztyén életbe való beavatásának rendes formája, a katekumenátus szorosan kapcsolódik a liturgiához. Egyrészt azért, mert a keresztyén életbe való bevezetés központi célja a megváltás titkának közösségi ünneplése, és ez alapos felkészülést igényel, másrészt magát a beavatási folyamatot szertartások, liturgiák tagolják. Ezek mély teológiai tartalmukkal segítik a katekumeneket hitfejlődésük útján.

33 Else Natalie WARNS, *Hogyan dolgozzunk a bibliodráma elemeivel?*, in uő. (szerk.), *Jerikó rózsája. A bibliodráma kézikönyve*, Luther Kiadó – Kálvin Kiadó, Budapest, 2003, 175–205 (177).

Bibliodramatikus elemek a katekumenátus harmadik szakaszában

A katekumenátus harmadik szakasza közvetlenül megelőzi a szentségekben való részesülés nagy eseményét. Itt a katekézis már nem annyira a fogalmi ismeretek megszerzésében, hanem a saját hit meg- és felülvizsgálatában támogatja a jelöltet. Arra bátorítja, hogy tartson lelkiismeret-vizsgálatot, mélyüljön el az imádságban, tapasztalja meg a bűnt és az alamizsna értelmét, értékét. A bibliodráma ezen a ponton találkozások lehetőségének a megteremtésével tudja az elmélyülést segíteni. Találkozást kínál a szentírási szöveggel, a csoporttal és az egyén saját hitével. Mindhárom nagyon fontos: mind az Isten (újra)teremtő szavával való találkozás, mind a befogadó csoport támogató jelenlétének átélése, mind a saját megküzdött hit kérdéseivel való szembenézés elkerülhetetlen.

A szakasz tartalmát, tematikáját az 'A' liturgikus év nagybőjti vasárnapjainak olvasmányai adják.³⁴ Jézus megkeresztelkedésének történetét érthető módon nem ebben az időszakban olvassa az egyház, pedig a saját megkeresztelkedésükre (és a többi beavató szentség vételére) készülő felnőttek számára páratlan megtapasztalásokra adhat alkalmat, ha az ezekben való részesedés előtt nem sokkal bevonjuk ezt a szöveget is az előkészületekbe.

A továbbiakban a konkrét gyakorlati megvalósításra hozunk példát, amelyben a bibliodráma-alkalom egy lelki nap programjának részét képezi. A játék központjában Jézus megkeresztelkedésének története áll, a Lk 3,2-3.7-17.21-22 alapján.

Fontos megjegyezni, hogy ez egy adott csoport játékanak tapasztalatait hordozza: valószínűleg módosítást igényel egy másik katekéta gyakorlatában.³⁵

³⁴ KESZELI, *Alapvető kateketika*, 88.

³⁵ A bibliodráma elemeit a legnagyobb biztonsággal egy képzés elvégzése után lehet alkalmazni. A tanulmány célja semmiképpen sem az, hogy bárkit jogosultság nélküli tevékenységre biztasson, inkább annak a bizonyítása, hogy a bibliodráma módszere alkalmazható ezen a területen is.

Lelki nap bibliodráma-elemekkel

A reggel közös vezetett imaalkalommal indul (kísérheti hangszeres zene, éneklés), amely a beavató szentségek átformáló erejére mutat. Nem tudományos reflexió, inkább a vágyat ébreszti fel a résztvevők szívében a Krisztussal való élet iránt.

A második hangsúlyos pont egy teológus előadása kettős fókuszszal: egyrészt a szentségkiszolgáltatás liturgiájának megismertetése, másrészt a hozzá tartozó teológiai mélység feltárása. A katekumenek valószínűleg ismerhetik ezeket, a cél ezért inkább az, hogy most mindenki úgy hallgassa, hogy ez *róla szól*.

A nap második felében kerül sor a hallott információk elmélyítésére a bibliai szerepjátékon keresztül. Este közös szentmisével és agapéval zárul a program.

A bibliodráma-alkalom szerkezete, lépései³⁶

A történetet érdemes csoportjáték formájában megjeleníteni, főleg, ha többeknek ez az első találkozása a bibliodrámaival. Mert bár mindegyik játékformára érvényes, hogy garantálni kell az egyenlő aktivitást és biztonságot,³⁷ mégis, ha sokan játszanak egyszerre, több lehetőség van a visszahúzódnásra, esetleg egészen kis szerep vállalására.

Mint mindegyik játékformának, ennek is hármass szerkezete van: bemelegítés, maga a játék és az integráció.³⁸ Szólnunk kell arról, hogy a játékvezető a tervezési fázisban alaposan felkészül, megismeri az adott történet kortörténeti, egzegetikai hátterét, illetve a csoport ismeretében felvázol egy koncepciót arról, hogy mi az a pont, amely a csoport számára az itt és mostban üzenetet hordozhat. Ebben a történetben a fókusz a sorsfordító találkozásokon van: a találkozásokon Jézussal és az Atyával.

36 A játékvezetés tervét két másik vezetőtársammal, Péch Katával és Ambrózy Tamással készítettük.

37 SARKADY, A bibliodráma, 29.

38 Lásd fennebb, a bibliodráma fogalmáról.

Természetesen egy másik katekéta más irányba vihetné a játékot, mert mindegyik szentírási történet többféle fókuszra tehető. A hangsúlyos pontot a történet szívének nevezi a szakirodalom.

A bemelegítésre azért van szükség, hogy a szereplők minél mélyebben bevonódjanak a bibliodráma játékterébe, minél inkább ráhangolódjanak a számukra előkészített játékokra. Ezért fontos, hogy a bemelegítésre szánt játékok, mozgásformák a történet témájára, üzenetére mutassanak. Ebben az esetben gondolkodhatunk olyan mozgásos játékban, amelyben a szereplők átélhetik a megajándékozottság, elfogadottság örömét.

A bibliodráma technikái közül igen fontos a szerepbe helyező interjú, amelynek során a vezető a történet szíve felől kérdezve abban segíti a résztvevőt, hogy minél árnyaltabban építse fel saját karakterét, illetve segítsen a többieknek is, hogy hogyan kapcsolódjanak hozzá.³⁹ Továbbá kendők választása jelmez gyanánt, illetve a tér berendezése a rendelkezésre álló egyszerű tárgyakkal mind az itt és mostba való belépést segítik. Ezeknek szimbolikus jelentése is van: amíg a szereplő magán tartja, addig a karakterrel azonosul, miután levetette, akkor lép ki a szerepléből. Ilyenkor rituálét is lehet alkalmazni, ami pusztán annyi, hogy a játékosok egymás nevét kimondva kiveszik egymást a szerepből.

A bemelegítést követi a történet felolvasása. Mondanunk sem kell, mennyire fontos, hogy a vezető értelmezve, de nem túljátszva olvassa fel a szöveget, hiszen ezzel segíti vagy éppen akadályozza a megértést. Ezt követi a szerepek kiválasztása, amelyet még azzal is megtámogat a vezető, hogy a felolvasást követően kérdésekkel, impulzusok adásával arra biztatja a csoporttagokat, hogy kitöltsék a történet „üres helyeit”. Vagyis rákérdez az előzményekre, utal a szereplő lehetséges kapcsolatrendszerére, ráirányítja a figyelmet a

39 „Egyrészt szükség van arra, hogy a csoporttag bibliai szerepbeli identitását pontosan megformázza, legyen neve, kora, története, kapcsolatai. Azaz, hogy ezt magának is megfogalmazza, voltaképpen már a játék résztvevőjévé válik. Szerepbeli motivációi, tervei a többi csoporttagot is érintik, és befolyásolják a játékbeli történéseket. A vezető kérdéseinek másik célja a szerepekre vonatkozó információk nyílttá tétele, egymás tudósítása arról, hogy ki milyen kontextusban képzelel el a saját szerepét, így már a játék megkezdése előtt elindul a közös történet.” SARKADY, A bibliodráma, 38.

történetből hiányzó, de fontosnak tartott eseményekre stb. Amíg a kérdések, kijelentések sorakoznak, a szereplők csendben, magukban formálják a választott karaktert.

Előfordulhat, hogy a szerepválasztás nem megy zökkenőmentesen: vagy többen is szeretnék ugyanazt a szerepet, vagy senki nem akarja választani. A második jellemzően az Atya vagy Jézus szerepétől való tartózkodás, ami a szakirodalom⁴⁰ szerint igen jellemző. Hívó emberek ódzkodni szoktak ettől a játék elején. Törekednünk kell megértetnünk velük, hogy nem követünk el tiszteletlenséget, nem rántjuk le a szentet a profán porába azzal, hogy felvesszük a szerepét, hanem ellenkezőleg: közelebb kerülünk akarata megértéséhez, mert így *át is élhetjük azt*. A szerepek kiosztása után a vezető még egyszer felolvassa a történetet, hogy azt a szereplők már a szerepükből hallják.

Mindezek után kezdődik a tulajdonképpeni játék, amihez a vezető megadja a kiindulási pontot, az időt és a helyszínt.⁴¹ Ettől a pillanattól elkezdi élni a történet, elkezdi történni a játék. A vezető bármennyire gondosan felkészült is, egy-egy gesztus vagy dialógus hirtelen teljesen más irányba viheti az eseményeket. És ennek szabad megtörténnie, mert a bibliodrázában nem a szöveg reprodukciója történik, hanem a történet megjelenítése.⁴² A vezető figyelemmel kíséri a játékot, de direkt módon csak akkor avatkozik be, ha elakadnak az interakciók, és tovább kell lendíteni a játékot, illetve ha a több helyszínen elindult játék egyik helyszínen nagyon *besűrűsödik*, akkor arra a helyszínre helyezi a *reflektort*.

A játék a vezető által adott jellel ér véget, jellemzően akkor, ha az elért egy érzelmi – dramaturgiai – csúcspont. (Ez nem biztos, hogy egybeesik a történet végével.) A leállítás pillanatában a vezető egy-egy érzés megfogalmazását kéri a játékosoktól, hogy a pillanat még mélyebb lehessen (de semmiképpen nem részletes reflexiót).

40 Uo. 43.

41 Uo. 30.

42 THOMA László, Bibliodráma a katekézisben, *Magyar Református Nevelés: református pedagógiai folyóirat*, 17.2 (2020) 22–31. https://refpedi.hu/katechetikai-szolgáltatások/egyeb_segedanyagok/.

A szerepből való kilépést az integráció követi, ahol mindenki lehetőséget kap olyan mélységben elhelyezni tapasztalatait saját élete kontextusában, amennyire szeretné, illetve amennyire a csoport bizalmi légköre megengedi. Ha katekumenek és befogadócsoporthuk számára tervezzük, számíthatunk rá, hogy az egymást régóta ismerő és támogató emberek mély megélésekről fognak beszámolni.

A Jézus megkeresztelkedésének történetét megjelenítő játék bemutatása

Miután a 19–23 éves fiatalokból álló csoport kapott egy kis ízelítőt abból, hogy mire számíthat (ismerkedőkör), elkezdtek a csoportjátékot a bemelegítő játékkal. Itt az ajándék elfogadása, a megajándékozottság átélése, az ajándékozóval való találkozás volt a fókuszban.

Felolvastam a megkeresztelkedés történetét és felkínáltam a szereplehetőségeket (az Atya, Keresztelő, Jézus, katonák, vámosok, nép). Nagy meglepetésemre az Atya szerepét az a csoporttag választotta (elsőre!), aki egyébként elég nehezen teremt kapcsolatot, nem mutat érzelmeket, vontatottan beszél, láthatóan jobban szeret egyedül lenni, mint csoportban. Jézus szerepe nehezen talált gazdára, de némi biztatás után sikerült kiosztani. További meglepetés volt, hogy valaki egy Jordán-parti fa akart lenni – természetesen megkapta a lehetőséget.

A beöltözés utáni interjúkat már sokkal oldottabb hangulatban folytattuk, megjelent a humor is, a játékosok egyre bátrabban azonosultak a szerepükkel, és alakították azt személyiségüknek megfelelően.

A játékot alapvetően három dolog határozta meg: az Atya markáns jelenléte, a Keresztelő bizonytalankodása és Jézus késlekedése.

Számítottam rá, hogy kezdő csoporttal dolgozva néhányszor ki kell jelölnöm majd a fókuszt, illetve tovább kell lendítenem a játékot. Első alkalommal azért került rá sor, mert a katonák és a nép nem akarták megérteni Keresztelő felhívását, és csak toporogtak, de nem állt szándékukban megváltoztatni az életüket, megkeresztelkedni. A katona szeretett volna Jézussal találkozni, de Jézus bátoratlan

volt, nem ismerte fel a küldetését. Megállítottam a játékot, megkérdeztem a terveiről, céljairól, illetve bátorítottam, hogy sokan várnak rá, merjen találkozni velük.

A történetnek az általam kijelölt, tervezett szíve máshol kezdett dobogni, nem a találkozásokban. János szavai elégtelenek voltak, nem hatoltak át a katonák és a vámosok világnézetén, pusztán a nép (egy személy játszotta) keresztkedett meg. Személyiségéből áradó finomsága, tudományos érdeklődése egy, az emberek belátásában bízó, visszafogott János-karaktert alakított, aki nemhogy *viperák fajzatának* nem nevezte a tömeget, de egyenesen kérlelte őket a megtérésre. Az Atya játéka viszont igazi katarzisélményt adott a játékosársaknak és nekem is. Végig jelen volt, kísérté a Keresztelőt, aztán Jézust is – valami alapvető biztonságélményt adott a társainak. Egyértelműen az ő karaktere határozta meg a játékot: bátorította Jézust, emlékeztette küldetésére. Szemmel láthatólag jól érezte magát a szerepében.

Figyelmet érdemlő mozzanat, hogy egyik csoporttag a Jordán partján álló fűzfa szerepét választotta. Nem volt sok interakcióban része, a szereplők (tapasztalatlan, de egymást ismerő csoporttagok) nem vettek róla tudomást. A történet csúcspontján, amikor az Atya szózata elhangzott, drámai dolog történt vele: a fűzfa kidőlt. Az integrációs körben azt jelezte vissza, hogy úgy érezte, új életet kapott. A csoport megrendülten hallgatta.

Azt gondolhatnánk, hogy ez egy sikertelen játék volt, mert a szereplők nem azt tették, amit *kellett*, eltértek a történettől. Ez viszont félreértés, hiszen csak ismételni lehet, hogy itt nem megtanult szöveget és mozdulatokat tesznek befogadhatóvá a kívülálló számára a játékosok, hanem belépnek egy különös erőterbe, amelyet az egymással és a Szentírás szavával való interakciókat hoznak létre. Ahogy Thoma László fogalmaz: „Az ’itt és most’-ban szabadság van arra, hogy egy történet máshogy érjen véget, más legyen a tartalma, mert az ’itt és most’-ban ez így tud megszületni. Ez nem azt jelenti, hogy átírjuk a Bibliát, hiszen a játék mindig játék marad. Az ’itt és

most' a mi valóságunk, megértésünk, értelmezésünk, amiben hiszszük, hogy Isten belép, jelen van a Szentlélek által."⁴³

A fenti igazságot alátámaszthatja egy másik János-karakter játéka, aki a teljes ellentétét formálta meg a fentinek: egy pattogó, instruáló, vehemens Jánost, aki viszont nem félelmetes volt, inkább szeretetteljesen akaratos. A végeredmény pedig ugyanaz lett, mint a másik esetben: mindenki *az élete közepén találta magát*.⁴⁴

Az integrációban nagyon mély megélésekről számoltak be a csoporttagok. Szántam rá időt, hogy mindhárom kört külön végigjárjuk (*Miért választottad a szerepet? Mit éltél meg a szerepedben? Hogyan kapcsolódik ez az életedhez?*), mert azt szerettem volna, hogy legyen lehetőség minél részletesebben reflektálni arra, ami történt. Mindannyian megfogalmazták a szerepválasztásuk aktualitását, illetve azt is, hogy ezek a megélések hogyan tudják továbblendíteni őket az életük kisebb-nagyobb elakadásain.

Hogyan segítheti a bibliodráma a katekument a hitfejlődésben?

Thoma László a bibliodráma helyét keresve a katekézisben alkalmazhatóságának pozitívumait is megfogalmazta.⁴⁵ Elsősorban ifjúsági csoportok, (középiskolás) fiatalok katekézisének veszi alapul, de meglátásait (fiatal) felnőttek hitfejlődésének kísérésébe is beépíthetjük. A továbbiakban az ő meglátásait értelmezzük a katekumenátus kontextusában.

Egyrészt a katekumen egy hosszú tanulási folyamatban, amely bőven tartalmaz hitismereteket, megtapasztalja a szentírási szöveggel való *tapasztalati* találkozás síkját. Az oktató-nevelő tevékenység gyakran túlságosan elméleti, a pontos, szakszerű információ

43 THOMA, *Bibliodráma*, https://refpedi.hu/katechetikai-szolgaltatasok/egyeb_segedanyagok/.

44 Marlok Zsuzsa szóbeli közlése, elhangzott az idézett szerepjáték-vezetői képzésen.

45 THOMA, *Bibliodráma*, https://refpedi.hu/katechetikai-szolgaltatasok/egyeb_segedanyagok/.

átadására összpontosít. Ez elengedhetetlen ugyan,⁴⁶ de nem szabad elfelejtenünk, hogy Jézus az embert saját tapasztalatain keresztül kereste és szólította meg, a tapasztalatok talaján váltak értelmezhetővé tanításai.⁴⁷

A korábban idézett „itt és most” élménye aktualizálja az örömhírt: Isten most szól, hozzám szól, nekem mondja, hogy *ne félj, mert megváltottalak, hogy ez az én szeretett fiam*. Vagyis a bibliodráma képes felerősíteni a katekézis kérügmatisztikus dimenzióját.⁴⁸ Továbbá azáltal, hogy kontextust tud teremteni a meglevő hit felülvizsgálatához, a felnőttek katekézisének hatékony eszközévé válhat. A felnőttek katekézisének fő törekvése ugyanis, hogy azáltal idézzon elő változást a résztvevő gondolkodásában, hogy *provokálja* meglevő hitét. Ez pedig elengedhetetlen ahhoz, hogy a tévedéseket korrigálni lehessen, a helytelen gyakorlatot pedig megváltoztatni.⁴⁹

Összegzés

Története folyamán az egyház állandóan kereste az evangélium közvetítésének hogyanját. A módszerek változtak, de mindig azzal a szándékkal, hogy az evangelizáció minél hatékonyabb lehessen. A II. vatikáni zsinat utáni megújulás a lelkipásztorkodásban is számos újdonságot hozott. A vizsgált téma szempontjából ezek egyik legfontosabbika az az antropológiai fordulat, amely hozzájárult ahhoz, hogy a katekézis az átadandó hitismeretek mellett annak alanyára, a hitfejlődés útját járó emberre is figyeljen, hogy módszereiben alkalmazkodjon hozzá.⁵⁰

A bibliodráma egy lehet ezen alkalmazkodó módszerek közül. Azáltal, hogy meglepő találkozásokban részesíti a résztvevőt

46 Lásd a KEK katekéziszfogalmát, *A Katolikus Egyház Katekizmus*, Szent István Társulat, Budapest, 2002, 4-7.

47 KD 199-200.

48 Vö. KD 57.

49 KESZELI, *Felnőttek katekézise [FK]. Módszertani alapok*. Kézirat, Szegedi Hittudományi Főiskola, Szeged, 2001, 23-24, <https://doksi.net/hu/get.php?lid=3504>.

50 KESZELI, *Alapvető kateketika*, 12.

(esetünkben a katekument), hitének felülvizsgálatára is hívja. Arra készíti, hogy válaszoljon a hívásra, vizsgálja meg életének rossz döntéseit, és merjen belesimulni – tapasztalati síkon is – az Úr ölésebe.

Bibliográfia/Bibliography

- A Katolikus Egyház Katekizmusa*, Szent István Társulat, Budapest, 2002.
- A Klérus Kongregációja, A katekézis általános direktórium*, Szent István Társulat, Budapest, 1998.
- Magyar kateketikai Direktórium*, Szent István Társulat, Budapest, 2000.
- ÚJ EVANGELIZÁCIÓ PÁPAI TANÁCSA: *A Katekézis Direktórium*, Szent István Társulat, Budapest, 2022.
- BODÓ Márta, *Egyház és színház. A liturgikus dráma és misztériumjáték drámaelméleti alapjai*, Verbum, Kolozsvár, 2012.
- FOGASSY Judit, *A katekumenátus kézikönyve*, Szent István Társulat, Budapest, 2005.
- KESZELI Sándor, *Alapvető kateketika. Bevezetés a katekézis elméleti alapjaiba katekétáknak*, Szeged, 2006. (http://www.gff-szeged.hu/konyvtar/filestore/downloads/konyvtar/keszeli/alapveto_kateketika.pdf, letöltve: 2024.07.19.)
- KESZELI Sándor, *Felnőttek katekézise [FK]. Módszertani alapok. Kézirat*, Szegedi Hittudományi Főiskola, Szeged, 2001. <https://doksi.net/hu/get.php?lid=3504>.
- Kocsis Tünde, Fénynek lenni, sónak lenni. Ízelítő a bibliodráma világából, *Művelődés* 69.10 (2016) 12–14; <https://muvelodes.net/szinpad/fenynek-lenni-sonak-lenni>.
- Magyar Katolikus Püspöki Kar, *Felnőttek beavatása a keresztyén életbe. Felnőttek katekumenátusa (FK). Magyar viszonyokra alkalmazott változat*, Budapest, 1999.
- SARKADY Kamilla, A bibliodráma módszertana, in uő, NYÁRY Péter (szerk.), *Bibliodráma*, Harmat, Budapest, 2008.

- SARKADY Kamilla, NYÁRY Péter: „Színről színre” – a bibliodrámáról, in SIMON P. Györgyi (szerk.), *Ligetünk – Pszichodráma a gyakorlatban* VI., Animula, Budapest, 2001. Vö. <https://www.pszichodrama.hu/bibliodrama-2/> (letöltés ideje: 2024. 09. 12.).
- STANGIER, Klaus-Werner, *Itt és most. Bibliodráma a liturgia és pszichodráma vonzásában*, Egyházforum – Magyar Bibliodráma Egyesület, Budapest, 2003.
- THOMA László, Bibliodráma a katechézisben, *Magyar Református Nevelés: református pedagógiai folyóirat*, 17.2 (2020) 22–31. https://refpedi.hu/katechetikai-szolgaltatasok/egyeb_segedanyagok/
- WARNS, Else Natalie, Hogyan dolgozzunk a bibliodráma elemeivel?, in uő (szerk.), *Jerikó rózsája. A bibliodráma kézikönyve*, Luther Kiadó – Kálvin Kiadó, Budapest, 2003, 175–205.